

AZERBAYCAN'DA E-DEVLET UYGULAMALARI

Doç.Dr.Murteza Hasanoglu

Azerbaycan Cumhuriyeti,
Devlet İdarecilik Akademisi Öğretim Üyesi,
m_hasanoglu@yahoo.com.tr

Elnur Aliyev

Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi
Enstitüsü Kamu Yönetimi Doktora Programı

Özet

Bu makalenin amacı kamu yönetiminde teknik, siyasi ve hukuki yönleriyle e-Devlet yapılanması ve Azerbaycan için e-Devlet modeli, araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır. E-Devletin ne olduğu, kamu yönetiminde e-Devlet yapılanmasının gerekliliği, Azerbaycan için e-Devlet modeli ve model için teknik ve yasal yapı ihtiyaçlarını belirlemek *çalışmanın* temel amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kavramlar: E-devlet, e-hizmet, bilgi toplumu, bürokrasi, e-ticaret.

Abstract

The article deals with Public Administration, technical, political and legal aspects of e-government and e-government model for the structure of Azerbaijan. What is e-government, public administration, the necessity of building e-government, e-government model in Azerbaijan and models for technical and legal structure needs to determine constitutes are comprehensively considered in this article.

Key Words: E-Government, e-Service, information society, bureaucracy, electronic commerce.

Giriş

Tüm dünya ülkeleri ve o ülkelerin vatandaşları elektronik imkânların yoğun olarak kullanıldığı bir dünya düzenine doğru ilerlemektedirler. Devletlerin yapısı ile birlikte sundukları hizmet biçimleri de değişmekte, artık verilen hizmetlerde bilişim teknolojileri ön plana çıkmaktadır. Vatandaşla devlet arasındaki ilişkilerin yapısı da buna bağlı olarak etkilenmekte, vatandaşlar eskiden olduğu gibi uzun süreçlerde işlerini görebilmenin yerine daha hızlı ve az para harcayarak devletle olan ilişkilerini sürdürmek istemekteler. Bilişim teknolojilerinin son yıllardaki hızlı değişimi ve İnternet'in tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızla yaygınlaşmaya başlamasıyla onun getirdiği kolaylıklar toplumda var olan hantal devlet yapısının da değişmesine yönelik bir isteği ortaya çıkarmıştır. Bu istek Dünyanın eski yapısını değiştirip yöneldiği, hizmetlerin vatandaşa elektronik imkânların kullanılarak verildiği e-Devlet denilen Elektronik Devlet kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Elektronik Devlet olarak adlandırılan e-Devlet kavramı ile Devletin yeniden yapılanması, iş ve işlem süreçlerin elektronik ortamda olacak şekilde yeniden hazırlanması amaçlanmaktadır. Elektronik devlete geçmek, gelişmekte olan ülkeler kategorisindeki ülkemiz için gereklidir. Bunun içinde öncelikle hukuki ve teknik altyapının yanında e-Devlet'i yürütüp ayakta tutacak olan personelin de gerekli eğitimden geçmesi gerekmektedir. Bahsedilen eğitim uzun süreçli ve yüksekokullar vasıtasıyla tüm halkımıza en kısa zamanda verilmeye çalışılmalı, ülkemizin Bilişim çağını yakalaması sağlanmalıdır. Altyapı yatırımlarına gerekli önem verilmeli, tüm kamu kurum ve kuruluşları ve tüm dünyada olduğu gibi özellikle yerel yönetimlerin ve Üniversitelerin konuya duyarlılığı arttırılmalıdır.

E-Devlet uygulamaları yeterince başarılı olursa, hem kamunun kendi içindeki işlemlerde, hem de kamu ile vatandaş arasındaki işlemlerde kolaylık sağlayacağından dolayı, bugüne kadar aksayan veya hatalara sebep olan sorunlarından ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır.

E-Devlet uygulamalarını gerçekleştirmek için uzun zaman, yüksek teknoloji, nitelikli personel ve özellikle bu uygulamaları kullanabilecek seviyede bilgisayar okuryazarlığı olan kişilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeplerden dolayı e-Devlet uygulamalarının gereken kurum ve kuruluşlar için iyi planlanması ve fizibilitesinin iyi hazırlanması gerekir, aksi takdirde başarısızlığı uğrama riski vardır.

Azerbaycan'ın kamu yönetimi için yeni olan bu konu şüphesiz ki, akademik anlamda yeterince sorgulanabilmiş değildir. Bu durumun en temel sebebi olarak konunun henüz çok yeni olması ve buna bağlı

olarak henüz uygulamaların yeterince görülmemiş olması söylenebilir. Bu çalışma kısmen de olsa konuyu sorgulayarak farklı yönlerinin ele alınmasını ve konuya akademik bir açılım sağlanmasını amaçlamaktadır. Bizim çalışmayla asıl hedeflenen ise bilgi işleme kapasitesi artırılmış, acil karar alabilen, ihtiyaçlara hızla cevap verebilen bir e-devlet modeli oluşturup, kamu hizmetlerinin daha iyi ve daha az maliyetle yapılabilmesinin yollarını aramak ve açıklamaktır.

Kamu yönetiminde teknik, siyasi ve hukuki yönleriyle e-Devlet yapılanması ve Azerbaycan için e-Devlet modeli, araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır. E-Devletin ne olduğu, kamu yönetiminde e-Devlet yapılanmasının gerekliliği, Azerbaycan için e-Devlet modeli ve model için teknik ve yasal yapı ihtiyaçlarını belirlemek çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Küreselleşmenin hızla ilerlediği ve ekonomik anlamda sınırların ortadan kalktığı bir dünyada, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, gelişmekte olan devletlerle o cümleden Azerbaycan ile diğer gelişmiş ülkeler arasındaki açığı artırmaktadır. Azerbaycan'ın bu açığı kapatabilmesi ve Bilgi Toplumuna ulaşabilmesi için devletin, gelişmiş teknolojiyi kullanması ve yeni bir yapılanmaya gitmesi gerekmektedir. Bu yapılanma modeli, e-Devlet olarak belirtilmektedir.

Dünyada e-Devlet yapılanması yönünde teknik altyapı ve yasal uyarlamalar uzunca bir süredir, yapıla gelmekte iken Azerbaycan'ın bu sürece hızlı bir şekilde girmek zorunda kaldığı görülmektedir. Avrupa Birliğinin, İletişim Teknolojilerinin kullanımının ekonomik ve toplumsal alanda ortaya çıkardığı fırsatlardan yararlanma konusunda yaptığı e-Avrupa girişimi özellikle internet alanında yeni ekonomi için gerekli altyapıyı kurmayı amaçlamaktadır. Avrupa'yı dünyadaki en dinamik ve rekabet gücü yüksek pazar haline getirmek gibi iddialı bir amacı olan bu girişim, aday ülkelerde de benzer bir plan uygulanması yoluna gitmiştir. Hatta program sadece aday ülkelerle sınırlı kalmamış Avrupa Konseyine üye ülkelerde bu programın kapsamına alınmış bulunmaktadır. Bu program çerçevesinde Avrupa Birliğine komşu ülkelerde E-devlet projeleri desteklenmekte ve bu projelere önemli miktarlarda krediler verilmektedir. Bu program çerçevesinde Avrupa coğrafyasında:

- Bilgi Toplumunun temellerinin oluşturulması;
- Daha ucuz, hızlı ve güvenli internet sağlanması;
- İnsana yatırım;
- İnternet kullanımının arttırılması

amaçlanmaktadır.

Bu program çerçevesinde Azerbaycan'da da kısa sürede e-devlet uygulamasına geçilmesi zorunlu hale gelmektedir. Zira Avrupa kurumları ile entegrasyon Azerbaycan yönetiminin temel politikalarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle Azerbaycan'da kısmi olarak örneklerine rastlanılan yeni devletçiliğin modern uygulaması organize olarak tek bir çatı altında toplanmalı ve yönetimde karşılaşılan kırtasiyecilik, aşırı bürokrasi, rüşvet ve adam kayırmacılık gibi yönetim hastalıklarının önlenmesi sağlanmalıdır.

Azerbaycan Cumhuriyetinde E-Devlet Politika ve Stratejilerine Genel Bakış

Azerbaycan Cumhuriyetinde devlet yapılanması, güçlü ekonominin oluşturulması, toplumun demokratikleşmesi, halkın refahının yükseltilmesi ve insan gelişiminin sağlanması yönlerinde çok yönlü faaliyet gerçekleştirilir. Yapılan çalışmalar, aynı zamanda Azerbaycan'ın siyasi, hukuki, ekonomik, sosyal ve diğer alanlarda uluslararası ilişkilerinin genişlemesine, küreselleşen dünyada geçerli ortak olarak konumunun güçlendirilmesine hizmet ediyor ve ülkenin savunma kabiliyetinin artırılmasına, toprak bütünlüğünün yeniden yapılmasına ve barışın sürdürülmesinin, sürekli gelişiminin sağlanmasına yönelmiştir.

Mevcut durum itibariyle Azerbaycan ekonomisinin lokomotifi olarak petrol ve gaz sektörleri görülmekte ve buradan elde edilen gelirlerle ekonomik büyüme gerçekleştirilmektedir. Azerbaycan'da petrol ve gaz rezervlerinin sınırlı olması itibariyle bu kalkınmanın uzun vadeli gerçekleştirilemeyeceği bilinmektedir. Nitekim Devlet Başkanı İlham Aliyev, "*Tabii servetler er-geç bitecektir. Bilgi, zekâ ve eğitim ise, ülkemizin gelişimini uzun yıllar devam ettirecektir.*" ifadeleriyle bu konuya dikkat çekmiştir. Azerbaycan'da bu problemin, sürdürülebilir-uzun vadeli ve dengeli sosyal-ekonomik kalkınma ve gelişmeye dönüştürülmesi petrol dışı sektörler, özellikle BT'ye yapılacak yatırımlara bağlanmıştır. Bu çerçevede belirlenen devlet programında öncelikli sektör ICT olarak öngörülmüş ve bu sektöre yapılacak yerli ve yabancı yatırımlar sayesinde önümüzdeki 15 yıl içinde Azerbaycan'da bu sektörde elde edilecek gelirlerin petrolden elde edilen gelirlerle rekabet edebileceği ifade edilmiştir.

Belirtilen konularda e-devletin özel bir yeri vardır ve alanın gelişim seviyesi öne sürülen amaçlara ulaşmaya etkileyen faktörlerdendir. Çeşitli ülkelerde, özellikle gelişmiş ülkelerde bu amaçla bilgi toplumunun ve bilgilere dayalı ekonominin geliştirmek

çaba gösterilir ve bu faaliyet *BM Binyıl Zirvesi*'nde belirlenen gelişme amaçları ile tam uzlaşır.

Azerbaycan Cumhuriyetinde de bu alanda amaçlı faaliyet yapılıyor ve bilişim teknolojileri alanı ülkenin gelişme önceliklerine dahil edilmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından 17 Şubat 2003 yılında 1146 numaralı kararnameyle onaylanmış “*Azerbaycan Cumhuriyetinin gelişmesi için bilgi ve iletişim teknolojileri üzere Milli Strateji (2003-2012 yılları)*” yakın 10 yıl içinde yapılacak işlerin genel çizgisini belirlemiştir¹. Bu adımlar ülkede bilgi ve iletişim teknolojilerinin devlet organlarında kullanımının etkinliğinin artırılmasının, nüfusun bu organlarla ilişkilerinde iletişiminin kolaylaşmasının ve bürokratik engellerin ortadan kaldırılmasının, ülkede yaratılan çeşitli amaçlı bilgi sistemlerinin karşılıklı uzlaşmasının temelini koydu.

“*Azerbaycan Cumhuriyeti İletişim ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı hakkında Beyannamesinin onaylanması için*” Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının 2004 10 Ağustos tarihli 111 numaralı fermanı ile Azerbaycan Cumhuriyetinde iletişim ve bilişim teknolojilerinin çağdaş koşullara uygun olarak gelişmesini sağlamak amacıyla Devlet Programının hazırlanması için verdiği ödev ülke yönetiminin modern teknolojilerin seri geliştirilmesinde bir sonraki adımı oldu.² Hazırlanmış bu Devlet Programında Azerbaycan'ın mevcut potansiyelini verimli kullanılması ve geliştirilmesi, iletişim ve bilişim teknolojileri alanının kurumsal, hukuki, teknik, personel bakımından modernize edilmesi, İKÖ endüstrisinin oluşturulması, bu alana yeni yatırımların cazip hale getirilmesi ve sahip olma genişletilmesi, özgür pazar ve sağlıklı rekabet ilkelerinin kullanılması, sosyal önemli projelerin hayata geçirilmesi ve sonuçta Azerbaycan'da bilgi toplumuna geçişin sağlanmasına yönelik çeşitli önlemler öngörülmüştür.

İletişim ve bilişim teknolojileri alanının hızlı gelişimi ile ilgili olarak Devlet Programında 2012 yılına kadar ulusal stratejinin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Böylece 2005-2008 yılları arasında ilk olarak uygulanma aşaması öngörülmüştür. Devlet Programını uygulama aşamasında sonuçlar ve konularla ilgili yaşanan değişimler dikkate alınarak bir sonraki aşamanın önlemleri belirlenecektir.

2005 yılında kabul edilen “Telekomünikasyon hakkında” Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu ülkede telekomünikasyon faaliyetinin hukuki, ekonomik, kurumsal esaslarını belirleyerek,

¹ www.prezident.az, 2013.

² www.prezident.az, 2012

telekomünikasyon kaynaklarının amaçlı planlama ve adil kullanma çözümüne olanak sağlamıştır.³

Bu yönde atılan önemli adımlardan birisi de, Azerbaycan'da bölgesel inovasyon alanlarının (RIA) kurulmasına yönelik geliştirilen projedir. Bu proje, Azerbaycan'da bilgi ve iletişim teknolojilerinin altyapısının kurulması, ICT sektörünün cazibe alanı olabilmesi için bu sektöre yatırım yapacak IT şirketlerinin şartlarının iyileştirilmesi istikametinde gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gibi önemli başlıkları kapsamaktadır. Bunun gerçekleşmesi aynı zamanda para-finans politikalarında ve bankacılık-kredi uygulamalarında yapılacak revizyon ve değişikliklere bağlanmıştır.

Azerbaycan'da ICT merkezinin kurulması ve bu ülkenin bilgi-transfer merkezine dönüştürülmesi, RIA projesi kapsamında önemli hedefler arasındadır. Bilgi ve İletişim Teknolojileri Bakanı Abbasov, Azerbaycan hükümetinin gerekli yasal düzenlemeleri yapması ve şeffaf-uygulanabilir bir sistem ortaya koyabilmesi durumunda Azerbaycan'ın doğu-batı arasında çok önemli bir bilgi-transfer merkezi konumuna geleceğini ifade etmiştir.

RIA projesi kapsamında düşünülen önemli adımlardan birisi ise, uluslararası bir ICT üniversitesinin kurulmasıdır. Bu hem ICT sektörünün canlanması ve piyasada oluşmuş monopol yapının kırılması hem de piyasanın ihtiyacını karşılayacak insan kaynaklarının arzı açısından önem arz etmektedir.

“Azerbaycan Cumhuriyetinde iletişim ve bilişim teknolojilerinin gelişimi üzere 2005-2008 yılları için Devlet Programı”na (E-Azerbaycan) uygun olarak Azerbaycan'da ‘elektronik hükümet (e-government)’in uygulaması devlet organlarının vatandaşlara ve kurumlara sunduğu hizmetlerin kalitesinin iyileştirilmesi ve teslim olunma sürelerinin azaltılmasına, devlet aparatının çalışmasının etkin ve optimal olmasına hizmet etmeye odaklıdır.

Dünya tecrübesinin tahlilini dikkate alarak ‘elektronik hükümet’in oluşturulması uzun vadeli perspektife sahiptir ve üç aşamadan oluşan olmakla hayata geçirilecek.

Birinci aşama “Elektronik hükümet” altyapısının oluşturulmasıdır. Bu aşama kapsamında “Elektronik hükümet” portalı ve banka sistemi ile karşılıklı ilişki için “ücret şlüzü”, ulusal tanımlama sistemi, devlet organlarının tek ağ altyapısı gibi temel bileşenlerin oluşturulması, merkezi ve yerel icra organlarının idareler arası ve standart bilgi sistemlerinin oluşturulması ve geliştirilmesi,

³ www.e-qanun.gov.az, 2013

onların ortak çalışmalarının sağlanması, ayrıca elektronik hizmetlere çıkışın sağlanması öngörülmüyor. Bu aşamada, ayrıca bilgi ve interaktif hizmet planlanıyor.

İkinci aşamada “Elektronik hükümet”-in vatandaşların ve devlet organlarının faaliyetlerinin tüm alanlarını kapsayan çeşitli hizmetlerin gelişmesi, ayrıca idari süreçlerin tam kapsamlı yeniden yapılanması öngörülmüyor.

Üçüncü aşama, devlet organları ve kurumlarının faaliyetlerinin yeni ortama transformasyonu, e-sağlık, e-egitim, e-kültür, e-demokrasi vb. gibi projelerin hayata geçirilmesi de dahil olmak üzere bilgi toplumuna geçişin şekillendirilmesi ve gelişmesini öngörüyor.

Bu Programın hayata geçirilmesinin birinci aşamasının sona ermesinin sonuçlarına göre “Elektronik hükümet”in oluşturulması ve olanaklarından etkin kullanımı için aşağıdaki temel önlemlerin uygulanması öngörülmüyor:

➤ “Elektronik hükümet”in ve onun kullanıcılarının faaliyetlerini tanzim eden hukuki esasların şekillendirilmesi ve geliştirilmesi.

➤ Toplumda bilgi elde etme imkânı ve BT’den kullanma alışkanlıklarının düzeyi açısından eşitsizliğin giderilmesi için gerekli önlemlerin uygulanması,

➤ Geniş nüfus kitlelerinin “Elektronik hükümet” hizmetlerine çıkışın sağlanması ve nüfusun “Elektronik hükümet”-in olanaklarını kullanıma alınması;

➤ Devlet yönetim organlarında ve teşkilatlarında, yerel yönetim organlarında bilgi ve iletişim teknolojilerinin geniş uygulanması ve geliştirilmesi;

➤ Devlet yönetiminin tüm düzeylerinde idari prosedürlerin standartlaştırılması ve resmileştirilmesi, ayrıca devlet organlarının bilgilendirilmesi, birim yönetim politikasının geliştirilmesi ve uygulanması.

➤ Devlet görevlilerinin bilgi ve iletişim teknolojileri alanında bilgilerinin düzenli artırılması mekanizmasının hazırlanması ve uygulanması;

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet politikasının temel öncelik yönlerinden biridir. 2003 yılında onaylanmış “Azerbaycan Cumhuriyetinin gelişmesi için bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) üzerine Milli Strateji (2003-2012 yılları)” yakın 10 yıl içinde yapılacak işlerin genel çizgisini belirlemiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti Güney Kafkasya’da bu alan için Milli Strateji kabul etmiş tek ülkedir. Bu politikanın devamı

olarak BİT alanında devlet programının hazırlanmasını önemli konu olarak ileri sürmüş ve “Azerbaycan Cumhuriyetinde iletişim ve bilişim teknolojilerinin gelişimi üzere (2005 - 2008 yılları) Devlet Programı” hazırlanmış ve onaylanmıştır.

2005 yılının Temmuz ayından itibaren BM Kalkınma Programı ile birlikte “Milli E-Yönetim şebekesi girişi” (Azdatacom) projesi hayata geçirilmeye başlanmıştır. Bu projenin uygulanması sonucunda devlet yapılarının BİT kullanarak olanakları daha da artacaktır.

Ülkedeki bakanlık ve hükümet organlarının 30 faizden çoğunun resmi Web siteleri (Internet-rezervleri) mevcuttur. 2000 yılından devlet yapıları gov.az alanında ücretsiz kullanırlar. Hükümet organlarına ait Web sitelerinde genellikle örgütün misyonu, yapısı ve görevleri hakkında bilgiler yerleştirildi. Bazı sitelerde ise artık bazı hizmetler ve onlardan istifade kuralları, tarifeler hakkında yaptığı bilgiler, çeşitli belgelerin örnekleri kullanıcılara sunulmaktadır.

Devlet Gümrük Komitesinin bilgi sistemi online şekilde veri ağı vasıtasıyla merkezle bölgelerde bulunan kurumlar arasında faaliyet gösteriyor. Bu da Azerbaycan’da E-yönetim alanında geniş ağ sisteminin ilk pratik örneğidir.

Devlet Sosyal Müdafaa Fonu Dünya Bankası ile birlikte üç yönde - burslar, sosyal yardım ve iş piyasasında İslam Kalkınma Örgütü (İKÖ)’nün geniş kullanımını sağlamak için ortak iş yapıyorlar. Artık sonuç olarak başkentte ve birçok bölgelerde burslar kart sistemi ile ödenir.

Vergiler Bakanlığında da Geniş Alan Ağ sistemi oluşturulur. Artık bakanlığın Web sitesinde vatandaşlar verdikleri sorulara hızlı cevap alabiliyorlar. Standartlaşma, Metroloji ve Patentler Devlet Ajansı çalışmalarını uluslararası düzeyde kabul edilmiş BİT standartlarına göre kurmaya başlamıştır.

Ödeme sistemi alanında da elektronikleşme gerçekleştirilir. Öyle ki, artık gerçek zaman şeklinde Bankalar arası Milli Hesap Sistemi faaliyet gösteriyor.

İletişim ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı ülkenin BİT sektöründe yapılan çalışmalar üzere elektronik şeffaflık ilkesini hayata geçirmeye, iletişim ve bilgi teknolojileri alanında yerli ve yabancı kullanıcıları dünya standartları seviyesinde bilgi kaynakları ile sağlamaya olanak veren Bilgi Partalı hazırlanmış, İngiliz ve Rus dillerine tercüme olunarak abonelerin ve sivil toplumun kullanımına sunulmuştur.

2000 yılından itibaren ise toplumda giden demokratik süreçlerin temel göstergesi olan seçim sürecinin şeffaf bir şekilde

yapılması için seçimler Otomatik Bilgi Sistemi vasıtasıyla aparılıyor. Bu sistemin en önemli fonksiyonlarından biri bölgelerdeki seçim daireleri ile Merkez Seçim Komisyonu arasında hızlı bilgi alışverişini sağlamaktır.

2004 yılından Azerbaycan Cumhuriyetinin bütün vatandaşları, ayrıca ülkede sürekli yaşayan Yabancılar ve vatandaşlığı olmayan kişiler hakkında bilgileri yansıtan devlet bilgi bankası - Devlet Registri oluşturulmaya başlanmıştır.

“Azerbaycan Cumhuriyetinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi için (2003-2012) Milli stratejinin hayata geçirilmesi doğrultusunda ve “Bilgi edinme hakkında” Azerbaycan Cumhuriyeti kanununu uygulanması ile ilgili devlet organlarının otomatik karşılıklı bilgi ilişkisinin sağlanması amacıyla tek elektronik belge alışverişi sisteminin uygulaması bazında devlet organlarının bilgi altyapısının oluşturulması hayata geçirilir. Bu amaçla:

- “Fiziksel kişiler”, “Yasal kişiler”, “Adres registri”, “Gayrimenkul varlık registri”;
- Elektronik belge hacmi, elektronik arşivler bilgi sistemleri;
- “E-devlet”in öğeleri olan standart bilgi sistemleri (bütünleşmiş bilgi sistemi, vergi ödeyenler ve vergi tutma nesnelere reyestri, otomasyon gümrük bilgi sistemi vb.) kuruldu.

Devlet yönetiminin bilgilendirilmesi alanında belli sorunlar mevcuttur:

- E-hükümet stratejisinin olmaması;
- Devlet yönetiminin bilgilendirilmesinde kurumsal mekanizmanın olmaması;
- Devlet organları arasında karşılıklı ilişkini sağlayan ağ altyapısının olmaması;
- Bilgilendirme alanında normatif-hukuki bazın mükemmel olmaması;
- İdareler arası bilgi sistemlerinin oluşturulmasında işlev ve sorumlulukların bölüştürülmesinin yönetmeliğin olmaması;
- Birçok devlet organlarında bilgi teknolojileri alanında devlet görevlilerinin ihtisas seviyesinin yeterince olmaması;

Şu anda ülkede bilgi toplumunun oluşturulmasında ve gelişmesinde temel engellerden biri de toplumda bilgi eşitsizliğinin mevcut olmasıdır.

Azerbaycan’da E-Devlete Geçerken Atılması Gereken Öncelikli Adımlar

Öncelikle Azerbaycanlı yetkililerin, Avrupalı devletlerin de yaptığı gibi, e-devlet hedefini gerçekleştirmek için uygulamaya başlangıç yılını belirlemesi gereklidir.⁴ Bu hedef e-devlet için gerekli çalışmaların belirli bir kararlıkla gerçekleştirilmesi için teşvik olacaktır.

Çalışmaların aksamadan yürütülebilmesi için gerekli hukuksal düzenlemelerin yapılması şarttır.⁵ Bu teknolojik alt yapı tasarımları ile desteklenmeli ve uygulamaya hızlı bir şekilde geçilmelidir.

Ancak en önemli problem e-Devletin finansmanıdır. Finansman için klasik bütçe hazırlama usullerinin dışına çıkılmalı ve yeni modeller oluşturulmalıdır.

Aynı zamanda insan faktörünün de eğitilmesi gerekmektedir⁶. Toplumun düşünülen ve planlanan sistemlere uyumu ve sistemi kullanması için gerekli eğitim sağlanmalı değişim yönetimi gerçekleştirilmelidir. Bunun için de hizmet altyapısını oluşturulması gereklidir. Kullanıcıların en verimli ve etkili bir şekilde hizmet alabileceği teknolojiler belirlenmeli ve gerekli alt yapı oluşturulmalıdır.

E-devlete geçişin bir başka aşaması hizmet mekanizmasının oluşturulmasıdır.⁷ Servis mekanizmasını oluşturmak, sistem bileşenlerinin bir arada çalışma prensiplerini belirlemeyi gerektirir. Bilgiye ulaşma, saklama, paylaşma prensipleri servis mekanizması tarafından belirlenir. E-Devlette tüm birimler arasında etkin bir veri paylaşım sistemi oluşturulmalı ve içerik meydana getirilmelidir. Bu gerçekleştirilirken dikkate alınması gereken önemli husus, güvenlik ve gizliliğin temin edilmesidir. E-Devlet hizmetleri, kullanıcılarının bilgilerini güvenli bir ortamda saklamalı ve kullanıcılar gizlilik prensiplerinin uygulandığından emin olmalıydılar. Yine e-devlet’e geçişte performans değerlendirmesi yapabilmek için kritik başarı faktörlerinin belirlenmesi gerekmektedir.

En önemli önceliklerden biri, bütün kamu kurumlarının tek bir koordinasyon merkezinden yönetilmesi ve tek bir Devlet portalının oluşturulmasıdır.⁸ Bu Koordine merkezi özellikle Sivil Toplum

⁴ Zorlu Şenyücel, “Türkiye’deki e-Devlet Anlayışı Üzerine”, Bilim, Eğitim, Düşünce Dergisi, İstanbul 2003, s. 44.

⁵ N. Murat İnce, Elektronik Devlet: Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkanlar, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bilisim/incem/e-devlet.pdf>

⁶ İnce, a.g.m

⁷ İnce, a.g.m

⁸ İnce, a.g.m

Kuruluşlardan ve özel sektörden destek almalıdırlar. Çünkü Batılı devletlerde de bu kurumlar e-hizmet uygulamasını daha önce başlatmış ve birçok konuda üstün başarı elde etmişlerdir. Azerbaycan'da da özel sektör ve STK bu konuda bilgi ve uygulama açısından destek alınabilecek seviyeye ulaşmıştır. Elektronik hizmet uygulamasına geçişte üniversitelerinde önemli katkısı olmalıdır.

Elektronik Vatandaş Sorunları ve Çözüm Yolları

Bilindiği gibi, bilgi toplumuna geçiş hazırlığı insan faktörünün gelişimini, yani Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin imkânlarını sunan eğitilmiş insan kaynakları gerektirir. Son birkaç yılda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler pratik olarak bilgi toplumunun (IC) gelişimi programlarını hayata geçirmeye başlamıştır. ABD, Kanada, İngiltere, Avustralya ve diğer ülkeler bu sahada başarılar elde etmiştir. Tüm bu programlar sosyal ekonomik yönü net ifade ediyor, bilgi ve iletişim teknolojilerine nüfusun inancının güçlenmesine daha fazla odaklanır. Kabul edilen programların çoğunluğu teknik altyapının oluşturulmasına - web portalların geliştirilmesi, vatandaşların karşılıklı etkileşimli iletişim sistemi (vergi beyannamesi, internet üzerinden form ve boşlukları doldurma, devlet organları ile iletişim) ve s. yönelmiştir. Tüm dünyada nüfusun geniş kitlesinin bilgi kaynakları kullanımının sağlanmasına Devlet ilgi göstermeye başlamıştır. Gelişmiş birçok ülkede gerçekleştirilen elektronik hükümet programlarında “e-citizen” (elektronik vatandaş), G2C (kamudan vatandaşa), gibi uluslararası terimleri kabul edilmiştir. G2C - vatandaşlarla karşılıklı ilişkiyi düzenleme sistemidir. Bu terim ABD, İngiltere, Moldova, Beyaz Rusya ve Kazakistan'ın bilgilendirme üzere kabul ettikleri programlarda kullanılır.

“E-citizen” ilk alandır ki, vatandaşlara geniş spektrumlu entegre edilmiş devlet bilgi ve hizmetlerinden yararlanma imkânı yaratıyor. Elektronik vatandaş sadece vatandaşlara hükümetin elektronik hizmeti demek değildir, bu hizmetlerden yararlanmak için vatandaşın elektronik vatandaşa dönüşümüdür, yani bilgi toplumunun oluşumu ortamında her bir vatandaşın bilgisayar bilgileri artmalıdır. Dijital teknolojiler, bio-teknolojiler, iletişim ağının gelişmesi, ticaretin genişlemesi bunların hepsi kimliğin gelişmesi için büyük fırsatlar sunuyor.

Nüfusun geniş kitlesinin bilgi kaynaklarını kullanımını sağlamak için birçok ülkelerin hükümeti ve uluslararası kurumlar teknik altyapını genişler, devlet hizmetlerini ve kontrollerini otomatikleştirir ve elektronik belge hacmini uygular, vatandaşlarla karşılıklı etkileşimli sistem yaratır. Bu da vatandaşların kendisine

verilen fırsatları kullana bilmesine, bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) nasıl kabul etmeyi anlama bilmemesine yol açıyor. Devlet organlarının resmi sitelerine göz attığımızda görürüz ki, devlet organının uygun yapısı kullanıcıdan yüksek düzeyde beceri ve özel bilgi gerektirir. Burada temel sorun vatandaşların bilgisayar bilgisi ve internete erişim imkânlarının olmamasıdır. Artık ülkemizde dünyada yaygın olan sayısal verilerin IEEE802.11b radyo kanalları aracılığıyla aktarım formatlarından biri olan Wi-Fi teknolojisi ile internete kolektif katılım mümkündür. Maalesef, nüfusun geniş kitlesi bu hizmetten de yararlanabiliyor.

Devlet yapıları ile karşılıklı ilişkiyi kolaylaştırmak, uzak bölgelerin sakinlerine İnternet üzerinden eğitim almaya ve bilgi seviyelerini yoklamaya olanak yaratmak, devlet memurlarının ihtisasını yükseltmek, vatandaşlara bilgi toplumunun tüm çeşitliliği ile tanışmak imkânı yaratmak, bilgisayar kültürünün kabul edilmesine toplumun hazırlanması, her bir vatandaşa online iletişimden kullanım imkânı vermek amacıyla e-citizen programının kabul edilmesi her vatandaşın bilgi teknolojileri üzere bilgi düzeyini belirleyen mobil test merkezinin oluşturulması bugün önemli konulardan en önemlisi.

Şu anda tüm bunlar dünyanın gelişmiş ülkelerinde bir güncel sorun olarak dikkat merkezindedir. Nüfusun bilgisayar bilgilerinin giderilmesi sorununu nasıl çözüm etmeli, toplu öğretimi ve herhangi eğitimi metotlarını düzenlemek amacı ile 2002 tarihinden Avrupa birliği ECDL uluslararası fonu tarafından e-citizen uluslararası Sertifikasyon programı onaylanmıştır. Bilgisayar ve internetten başlangıç düzeyde bilgiye sahip olmayan insanlar için öngörülen e-citizen sertifikasyonu yaş, eğitim, sosyal grup farkı koymadan tüm vatandaşlar için, dahil, işsizler, sınırlı imkânlı kişiler, göçmenler, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler, emekliler için belirlenmiştir.

Sertifika programının temel amacı vatandaşlara bilgi toplumunun tüm çeşitliliği ile tanışmak imkânı yaratmaktır.

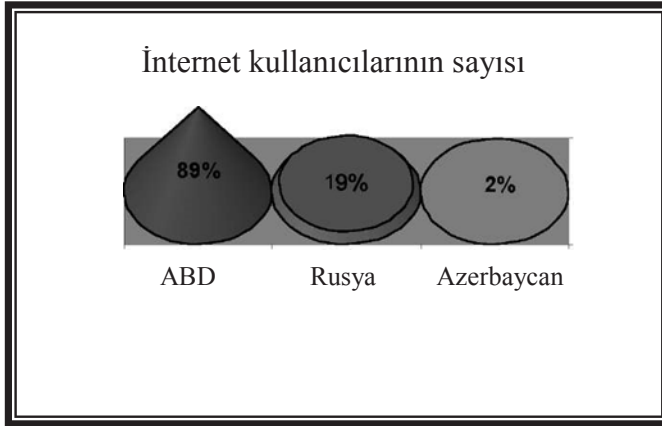
Artık Elektronik vatandaş pilot proje olarak Birleşik Krallıkta, Finlandiya, Norveç, Hırvatistan, Almanya, Fransa, İsviçre, İtalya, Avustralya, Romanya, Yunanistan, Macaristan, Rusya'da başarıyla yerine getirilir.

Bilgi toplumunun oluşumu yönünde Azerbaycan'da da bir takım reformlar gerçekleştirilmektedir. Bilgi toplumunun kurulmasına ve devletimizin genel gelişmesine hizmet eden "Azerbaycan Cumhuriyetinde İletişim ve Bilişim Teknolojilerinin Gelişimi Üzere 2005-2008 Yılları İçin Devlet Programı" ("Elektronik Azerbaycan"), "Elektronik İmza ve Elektronik Belge Hakkında", "Elektronik

Ticaret”, “Telekomünikasyon Hakkında”, “Bilgi Edinmek Hakkında” yasalar kabul edilmiştir.

Uluslararası iktisadi forum uzmanları tarafından yapılan “The Global Information Technology Report 2006-2007” adlı araştırmaların sonucu gösteriyor ki, 2007 yılının başında BİT sektörünün gelişim durumu üzere Danimarka, İsviçre ve Singapur ön sıralarda gidiyor. Dünyanın 122 ülkesinin BİT gelişme seviyesi üzere sıralamada Azerbaycan’ın Rusya’dan sonra 71-inci yerde olduğu gösterilmiştir.⁹

Azerbaycan Cumhuriyeti 2007 yılı için bilgi toplumuna hazırlık endeksine bakalım: ABD’de her bir kişiye 1 bilgisayar düştüğü halde, Rusya’da 3 kişiye 1 bilgisayar, Azerbaycan’da ise 33 kişiye 1 bilgisayar düşüyor. İnternet kullanıcılarının sayısına göre ABD’de 160 milyon, Rusya-16 milyon, Azerbaycan-400 bin göstericiye sahiptir. Şu anda ülkemizde bilgi toplumuna hazırlık aşamasında bu göstergelerin artırılması güncel mesele olarak dikkat merkezindedir. İletişim ve Bilgi Teknolojiler Bakanlığı “İT’nin gelişmesi adına insan kaynakları” fonu “Halk bilgisayarı” projesi hayata geçirecek. Yakın iki yılda her 100 kişiye düşen bilgisayarların sayısının yaklaşık 25’e ulaştırılması hedeflenmektedir.¹⁰

Artık modern yaşamın nabzını tutmak, işsizliği gidermek ve nüfusun istihdamını tanzim etmek için yeni bilgi teknolojilerine ulaşabilmek hayatımızın temel görevlerinden birine çevrilmiştir. Bilgi teknolojilerine ulaşabilmek yaş ve ihtisas farkı olmadan herkese aittir. Dolayısıyla ülkemizde birim müfredat temelinde kurulan ve kalitesine

⁹ <http://www.slideshare.net/WorldEconomicForumDavos/global-information-technology-report-20062007#btnNext>

¹⁰ <http://tac.az/index.php?newsid=64315>, 2012

garanti veren kursların ve test merkezinin olması önemlidir. Azerbaycan'da e-citizen sertifikasyon programının uygulanmasını, mobil test merkezlerinin oluşturulmasına ihtiyaç var. Bu programın hayata geçirilmesi uluslararası bilgi toplumuna dahil olmaya, bilgi teknolojilerinin hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmesine, elektronik duraklamanın giderilmesine yardımcı olacaktır.

Yabancı deneyimlere dayanarak neredeyse bugün Azerbaycan'da e-citizen (elektronik vatandaş) devlet programı kabul edilmesi ve e-citizen portalının oluşturulması devlet kurumları ile vatandaşlar arasında karşılıklı ilişkiyi sağlayabilir ve elektronik hükümet projesinin daha da hızla yerine getirilmesine yardımcı olur. Burada nüfusun tüm kesimleri - engelliler, işsizler, göçmenler, mülteciler, emekliler, yaşlılar, öğrenciler, devlet organ çalışanları BİT imkânlarından yararlanaabilecekler.

Şu anda Avrupa'da ve dünyanın önde gelen ülkelerinde devlet işçilerini işe kabul ederken, onların bilgi teknolojilerinden kullana bilme seviyesi ECDL (Avrupa Birliği Bilgisayar Yetkinlik Sertifikası) sertifikası ile belirlenir. ECDL sertifikası kullanıcının bilişim teknolojileri üzere bilgi ve becerisini doğrulayan standart belge olarak kabul edilmiştir ve dünyanın 166 ülkesinde uygulanmaktadır.

Bugün Azerbaycan'da e-citizen sertifikasyon programının uygulanmasını ve ECDL mobil test merkezinin oluşturulmasına büyük ihtiyaç olması sorunu ortadan kaldırırsa, kullanıcıya online hizmetlerden yararlanmaya, internette arama yapmaya ve iş merakı, devlet yapıları, öğretim, seyahat, sağlık ve sağlık hakkında gerekli bilgiyi bulmaya olanak verecek. Vatandaşlarda bilgi kültürü oluşturulacaktır (i2010, dijital kütüphane), bilgiye dayalı topluma veya bilgi toplumuna maksimum sayıda vatandaş dahil edilecektir. Bildiğimiz gibi Bologna süreci çerçevesinde öğretmen ve öğrenci hareketlilik seviyesinin artırılması ve onların ihtisasının uluslararası düzeyde tanınması sisteminin oluşturulması çözülmüştür. E-Bologna (1999-2010) stratejisinin temel amacı elektronik eğitimin ağına entegre edilen milli ve bölgesel üniversiteler, dijital ağ oluşturmaktır. Azerbaycan da bu sisteme bağlanma yeteneği elde edecektir.

Sonuç

Azerbaycan'da vatandaşların kamu hizmetlerinden memnun olmasını sağlamak ve kamu hizmetlerinin maliyetini düşürebilmek, yolsuzluklarla mücadele etmek, demokrasi, hukuk ve sosyal devletin gerekliliklerini yerine getirmek için e-devlet uygulamalarına geçilmesi kaçınılmazdır.

E-Devlet Uygulamalarından Beklenen Yararlar

Azerbaycan'da e-devlet vasıtasıyla devletin vereceği hizmetleri üç grupta toplamak mümkündür:

- Devletten - Devlete,
- Devletten - Vatandaşa,
- Devletten - İş Dünyasına.

Devletin hizmet verdiği üç temel sektör böylece tek bir hizmet çatısı altında birleştirilme imkânına kavuşacaktır. Bu uygulama aynı zamanda Azerbaycan'ın demokratik, hukuk ve sosyal bir devlet olmasını hızlandıracaktır. Çünkü e-Devletin kurulmasından beklenen amaçlar; devletin şeffaflaşması, devletin hızlı ve etkin bir şekilde işleyişinin sağlanması, Her düzeyde vatandaşın yönetime katılımının sağlanması, kurumlar arası bilgi alışverişinin sağlanarak iş ve veri değişiminin sağlanması, kamunun hizmet verdiği vatandaşların yaşamlarının kolaylaştırılması, karar vericilerin bilgiye dayalı karar verme süreçlerinin geliştirilmesi ve hızlandırılmasıdır.¹¹

Bununla birlikte devlet önemli maddi kazanç elde edecektir. Her şeyden önce zamandan kazanç sağlanacaktır. Bununla birlikte hizmetlere harcanan maliyetler düşecek ve verimlilik artacaktır, ekonomik gelişim desteklenecektir, kâğıt bağımlılığı ve kullanımı azalacaktır. Aynı zamanda devlet ile vatandaş arasında karşılıklı güven ve inanç oluşacaktır. Zira Kamu ile olan işlemler için vatandaşın talep ettiği bilgilere bir noktadan ve doğru şekilde ulaşılabilecektir. Böylece insan yanlışları en aza indirilecektir.

Devletin halkına sunduğu hizmet kalitesi ve hızı nedeniyle memnuniyet artacaktır. E-Devlet neticesinde hayat kalitesi artacak, bu beraberinde bireysel katılımı da çoğaltacaktır.

Bilgi ve iletişim teknolojileri ilk kurma maliyeti yüksek olmasına karşın zaman boyutundaki toplam sahip olma maliyetinin düşmesi, verilecek olan hizmetin daha hızlı sunulması, işletme giderlerinin azalması, doğru bilgiye ulaşım vb. olumluluklar hizmetin elektronik olarak sunumu için bir neden olacaktır. Hem kamu hem de vatandaş için karar almada kolaylık ve hız sağlanacaktır.

E-Devlet Uygulamasından Beklenen Problemler ve Öneriler

Her bir uygulamada olduğu gibi e-Devlet çalışmalarının beraberinde getireceği problemlerde olacak. Bu sorunları genel olarak

¹¹ Arif Özsağır, Metin Küllük, E-devlet Yatırımlarının Geri Dönüşümü ve Ekonomik Büyümeye Etkisi, II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı, İzmit, 2003, s.573.

üç grup altında toplamak mümkündür.¹² Birinci grup problemler “hukuki problemler”dir. E-Devletin önemli uygulamalarını oluşturan “Elektronik belgelerin devlet tarafından kabul edilmesi ve bu belgelerde kimlik kanıtlanması”, “Sanal kurum kimliğinin tanımlanması”, “Kişisel bilgilerin mahremiyetinin sağlanması”, “Elektronik imzanın kabulü”, “İnternet ortamında işlenen suçlara ilişkin düzenlemelerin yapılması”, “Tüketicinin korunması”, “Sözleşme hukuku ve Devlet ihale mevzuatının düzenlenmesi”, “Kurumlar arası bilgi paylaşımında kural ve standartların ortaya çıkartılması”, “Girişimciliğin desteklenmesi”, “Genel devlet politikasının ve stratejisinin oluşturulması”, “Kaynak israfının önlenmesi” gibi konuların hukuki açıdan netleştirilmesi, bu konularla ilgili yürürlükte olan hukuki düzenlemelerin uyumlaştırılması zorunludur.

İkinci grup problemleri “Teknik Sorunlar” başlığı altında toplamak mümkündür. Bu tür problemler “Ülke geneline dağılacak hizmete ulaşım için yeterli altyapının olmaması”, “İlk yatırım maliyetinin yüksekliği”, “Gizliliğinin ve güvenliğinin sağlanması”, “Bilgi paylaşımında belirli standartların oluşturulması”, “İletişim altyapısının yetersizliği”, “AR-GE çalışmalarının desteklenmesi” olarak ifade etmek mümkündür.

Üçüncü grup problemleri ise “İdari Sorunlar” oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan problemler E-Devlet’e geçişin karşısındaki en zor ve tehlikeli problemlerdir. Çünkü alışkanlıklar, yönetim hastalıklarından kaynaklanan beklentiler, yeni uygulamanın devlet bütçesine getireceği maliyet e-Devletin hayata geçmesinin karşısındaki en tehlikeli sorunlardır. Bunun yanısıra kalifiye personel ihtiyacı, bilgi işlem merkezlerinin aktif çalışması ihtiyacı, Koordinasyon kurulunun oluşturulması ihtiyacı, kullanıcının giderlerinin düşürülme zorunluluğu, sisteme güvenin sağlanma zorunluluğu, devlet hizmetlerinde bir standardın belirlenme ve bedelinin maliyetini karşılamaya yetmemesi gibi sorunlar da eklendiğinde gelişme döneminde olan devletlerde bu tür bir uygulamaya geçiş caydırıcı olmakta ve genellikle de hükümetler geçişi mümkün olduğu kadar ertelemeyi tercih etmektedirler. Kabul etmek gerekir ki, e-devlet olumlu neticeler vermesine karşın özellikle kuruluş aşamasında önemli bir maliyete sahiptir.

Azerbaycan’da yönetimde yaşanan problemlerin düzeltilmesi, vatandaşların devletle olan ilişkilerinin yeniden tanımlanması, kamu

¹² Hüseyin Çetin, Okan Aydoğan, Zerrin Ertuğrul, “E-Türkiye Durum Analizi ve Çözüm Önerileri”, <http://inet-tr.org.tr/inetconf7/eposter/aydogan.html> - 10.06.2007.

yönetiminin yeniden yapılandırılmasına bağlıdır. Bilgi çağının getirdiği değişim tüm dünyada olduğu gibi Azerbaycan'da da yeniden yapılanma sürecini hızlandırmış ve ülkenin önüne önemli bir fırsat olarak e-Devlet uygulamasına geçme fırsatı tanımıştır.

Hızla değişen yönetim şekillerinin kapsamında e-hukuk, e-yönetim kavramları iyi tanımlanmalı ve iyi anlaşılmalıdır. Bu konuda Azerbaycan'da değişik alanlarda yürütülen birbirinden bağımsız projeler ileride önemli problemleri de beraberinde getirecektir. Bu problemlerin yaşanmaması için:

- E-Azerbaycan ve e-Devlet projeleri tek merkezli ve organize bir şekilde, e-Avrupa ile entegre bir şekilde yürütülmelidir;
- Sağlıklı veri tabanı yönetim sistemleri oluşturulmalıdır;
- Bilgi ve veriler uluslararası yapıya uygun veri standartlarında hazırlanmalıdır;
- Tüm kamu kurum ve kuruluşlarının ülke verilerinin paylaşımını sağlayabileceği bilgisayar ağ yapısı oluşturulmalıdır;
- Bilgi iletişimi ve paylaşımında veri güvenliği sağlanabilmelidir;
- Bilgi üretimi, iletimi, yönetimi ve paylaşımı için oluşturulacak tüm yapı: yenilenebilir, gelişmeye açık ve tüm dünya uygulamaları ile uyum içinde olmalıdır.

Tüm bunların gerçekleşmesiyle oluşacak sistem, Azerbaycan'ın yeniden yapılanmasında, gelişip kalkınmasında ve çağdaş bir ülke olmasında önemli bir unsur olacaktır.

Kaynakça

AKTAN, Prof. Dr. Can, Neden e-devlet? www.canaktan.org/politika/e-devlet/neden-e devlet.htm Türkiye'de e-devlet, www.canaktan.org/politika/e-devlet

ALPTÜRK, Ercan, İnternet ve etkin devlet, 25 Ekim 2003 .

ALTINOK, Ramazan, Kaliteli Hizmet Sunumunun Bir Aracı Olarak E-Devlet, TODAİE Yay., Ankara, 2003.

ARİFOĞLU, A., A. Körnes, A. Yazıcı, M.K. Akgül ve A. Ayvalı E-Devlet Yolunda Türkiye, Türkiye Bilişim Derneği: Ankara, 2002.

“ASP.NET 2.0 Website Programming: Problem - Design - Solution (Programmer to Programmer)”. Marco Bellinaso, Wrox, 2006.

ATEŞ, Hamza, E-Devlet'in Kuramsal Temelleri: Eleştirel Bir Yaklaşım, TODAİE Yay., Ankara, 2003.

AYDIN, D. Mehmet, LEBLEBİCİ, Doğan, ÖKTEM, M. Kemal, Türkiye’de Kamu Kesiminde Bilgi Teknolojileri Uygulamaları ve E-Bürokrasi: Örgütsel, Dönüşüm Üzerindeki Etkiler, TODAİE Yay., Ankara, 2003.

“Azerbaycan Devlet Başkanının Beyanatı”, Zaman Azerbaycan Gazetesi, 9 Kasım 2007, sayı: 115/2601

BALLE, M., Making Bureaucracy Work, Journal of Management Medicine, vol. 13. 1999.

BURNS, T. and Stalker, G., The Management of Innovation, Tavistock: London, 1961.

BÜKE, Ahmet, Bilişim Çağında e-Devlet ve e-Türkiye, <http://www.izto.org.tr/rapor/edevlet.pdf>

ÇAYHAN, Esra, Avrupa Birliği’nde E-Devlet, II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı, İzmit, 2003.

ÇETİN, Hüseyin, Aydoğan Okan, Ertuğrul, Zerrin, E-Türkiye Durum Analizi ve Çözüm Önerileri, <http://inet-tr.org.tr/inetconf7/eposter/aydogan.html>

ERDAL, Murat, “Devlet Uygulamalarının Yaygınlaştırılmasında E-Kültürün Yeri”, II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı, İzmit, 2003.

ERKUL, R. Erdem, Dijital Devlet, <http://www.digitaldevlet.net>

ERTEM, Çiğdem, Türkiye’de Elektronik Ticaret için ne yapmalı?

GİDDENS, A. The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration, Polity, Reed: Cambridge, 1984.

İNCE, N. Murat, Elektronik Devlet, DPT, Ankara, 2001.

İNCE, Murat, Elektronik Devlet: Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkânlar, DPT Ankara 2001.

KOMİSYON, E-devlet yolunda Türkiye, TBD., Ankara, 2002.

KÖRNES, Abdullah, E-devlet oluşumunda Kamu Birimlerinin görevleri www.tbd.org.tr

KUMAR, K. Post-industrial to Post-modern Society, Blackwell Publishers Ltd.: Oxford, 1995.

KURAN, Nur Hüseyin, E-devlet Modeli, <http://www.edevletmodeli.org/eDevletMerkezi/web/gozlem.aspx?sayfaNo=70>

KÜÇÜKGÖRKEY, Aslı, Elektronik Devlet Düş mü Gerçek mi? <http://www.vergiturk.com/yazi>

Microsoft ASP.NET 2.0. Базовый курс. Мастер-класс/Пер. с англ.-М.: Издательство “Русская Редакция”, 2007. (Microsoft ASP.NET 2.0, Temel ders)

ÖZCİVELEK, Rukiye, Dünya’da ve Türkiye’de Elektronik Devlet Tartışmaları

ÖZKAN, Memet, “EAVRUPA”
,[http://www.danismend.com/konular/yeniekonomi/](http://www.danismend.com/konular/yeniekonomi/E%20AVRUPA%2B.HTM) YENIEK0-
E%20AVRUPA%2B.HTM

ÖZSAĞIR, Arif- Küllük, Metin, E-devlet Yatırımlarının Geri Dönüşümü ve Ekonomik Büyümeye Etkisi, II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı, İzmit, 2003.

“SQL Server 2000” Наиболее полное руководство Евгении Мамаем. Санкт-Петербург “БХВ-Петербург”, 2004. (SQL Server 2000 En kapsamlı rehber Eugene Mamaev)

Summary Report: Web-based Survey on Electronic Public Services (Results of the second measurement April 2002) Annex, European Commission DG Information Society, s.4.

SUNGURTEKİN, Gökhan, E-devlet e-Vatandaş El Ele, www.chip.com.tr

ŞENYÜCEL, Zorlu , “Türkiye’deki e-Devlet Anlayışı Üzerine”, Bilim, Eğitim, Düşünce Dergisi, İstanbul 2003, s. 44.

TÜRKİYE BİLİŞİM DERNEĞİ, E-Devlet, Türkiye’deki Gelişmeler 2002. www.bilisimsurasi.org.tr

TÜSİAD, Avrupa Birliği Yolunda Bilgi Toplumu ve eTürkiye, İstanbul, 2003

UÇKAN, Özgür, -E-devlet, E-demokrasi ve Türkiye, Literatür Yay., İstanbul, 2003.

ULUSOY, Ahmet, E-Devlet (in), Bürokrasi (Out), <http://www.liberal-dt.org.tr>

UYSAL, Levent İnternet ve e-Devletin Çıkış Yolları, http://www.nvi.gov.tr/attached/NVI/makale/makale_doc/6.doc

YANIK, Levent, Değişimin Rotası e-Türkiye, [http://www.teknoturk.org/docking/yazilar/Arifoğlu, A., A. Körnes, A. Yazıcı, M.K. Akgül ve A. Ayvalı\), E-Devlet Yolunda Türkiye, Türkiye Bilişim Derneği: Ankara 2002/](http://www.teknoturk.org/docking/yazilar/Arifoğlu,A.,A.Körnes,A.Yazıcı,M.K.AkgülveA.Ayvalı),E-DevletYolundaTürkiye,TürkiyeBilişimDerneği:Ankara2002/)

YAŞIN, Gözde Kılıç, Bilişim Çağının Yönetim Mekanizması: E-Devlet, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=53&sayfa=44>

YILDIZ, Mete, Elektronik (E)-Devlet Kuram ve Uygulamasına Genel Bir Bakış ve Değerlendirme <http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl.gos.php?nt=5>

Rusça Kaynaklar

“Автоматизация управление образованием”. Сборник статей: -М.: НИП “Стоик”, 2006. (Eğitim yönetimi otomasyonu)

“Вестник международных организаций: образование, наука, новая экономика”, №7, 2006. (Dünya Örgütleri Habercisi: eğitim, bilim, yeni ekonomi)

Обзоры- журнал”СІО” (“СІО” Dergisi)

“Разработка Web-Приложений на Microsoft Visual Basic.Net и Microsoft Visual C#.Net” MCAD/MCSD/ Пер. с англ.- М.: Издательство “Русская Редакция”, 2007.

İnternet Adresler

<http://www.kykonline.com/e-haftasi/edevlet.htm>

www.dpt.gov.tr/edevlet.asp

www.meb.gov.tr

www.basbakanlik.gov.tr

www.milliemlak.gov.tr

<http://www.milliyet.com.tr/2001/11/11/ekonomi/index.html>

www.adalat.gov.tr

www.tapu.gov.tr

www.tsk.mil.tr

www.icisleri.gov.tr

www.egm.gov.tr

www.nvi.gov.tr

www.gelirler.gov.tr

www.emekli.gov.tr

www.dmo.gov.tr

www.turk.internet.com/edevlet

<http://www.ntvmsnbc.com/news/201091asp?cp1>

www.bilisimsurasi.org.tr

World Bank Group, Studies of E-Government,
www.worldbank.org

<http://edevlet.turksat.com.tr>

<http://edevlet.turksat.com.tr>

<http://europa.eu>

<http://extsearch.worldbank.org>

<http://www.accenture.com>

<http://www.bilgitoplumu.gov.tr>

www.president.az

<http://www.mincom.gov.az/en/main.html>, erişim tarihi:
09.10.2012

<http://az.trend.az/news/politics/836309.html>

<http://azpress.no-ip.org/blog/index.php?newsid=531>

<http://www.hafta-ichi.com/v4/pre.php?id=16017>

<http://anticornet.az/index.php?menu=243>

<http://www.xeberoxu.az/haber.asp?id=1804>
<http://tqdk.gov.az/az/webprojects/>
<http://www.mekteb.edu.az/>
<http://news.lent.az/news/62644>
<http://editor.az/yazi/14312>
<http://www.muallim.edu.az/axiv/2011/15/18.htm>
http://www.seffaflik.org/detay_tr.asp?GID=56&MenuID=57
<http://www.antikorrupsiya.gov.az/view.php?lang=az&menu=0>
<http://modern.az/articles/28842/1/>
<http://www.ictnews.az/read-18335-news-1.html>
http://www.gomap.az/info/Detailed_News.aspx?id=5780
<http://az.anticorrupt.net/index.php?newsid=1388>
<http://www.aznocorruption.az/news/773-ramiz-mehdiyev-milli-f601aliyy601t.html>
<http://www.milli.az/news/hitech/140812.html>
<http://www.ecdl.ru>
http://www.oecdcentre.hse.ru/material/opublic/systems_indicators.pdf
www.accenture.com/xdoc/en/industries/government/eGov_April2002_3.pdf
www.admhmao.ru/inforum/Seminar/29_03_07/reshenie.htm-31k
<http://www.rabita.az/az/c-layiheler/elektron-hokumet>